УДК 340.134:347.113

Є. Д. Стрельцова, канд. юрид. наук, доцент,
заслужений працівник освіти України

Одеській національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

ДО ДИСКУСІЇ ЩОДО ЗМІСТОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОЛІЗІЙНОГО ПРАВА

В статті йдеться про проблемні аспекти подолання певних правових суперечностей, які виникають у глобальному процесі взаємодії держав, господарчих суб'єктів тощо. У зв'язку з цим розглядаються основні положення колізійного права, яке призначено розв'язати та подолати виникаючі «конфліктні» ситуації.

Ключові слова: колізійне право, джерела колізійного права, система колізійного права, поняття колізійного права.

Процеси глобалізації, які відбуваються на світовому рівні, зовсім по іншому будують взаємовідношення між державами, господарчими суб'єктами та громадянами. Політична відкритість, можливість економічної реалізації на більш широкому рівні, покращення соціальної обстановки — це об'єктивні наслідки таких процесів. В той же час потрібно враховувати, що які б позитивні положення вони не мали в своєму змісті, вони завжди потребують певного правового упорядкування і правової стабільності.

Але саме тут дуже часто виникають певні правові «суперечки», тому що право, будучи національним соціальним інститутом, за своїм основним призначенням має захищати інтереси «своєї» держави. Тому дуже часто, коли певні публічні або приватні стосунки на міжнародному рівні потребують правового рішення, саме тоді і починають виникати так звані правові конфлікти або правові колізії, і з'являється необхідність в колізійному праві [1, 4]. Згідно з одним із традиційних визначень, колізійне право — це сукупність традиційних норм, які призначені розв'язувати або запобігти юридичним колізіям між законами різних держав, і визначати, право якої держави підлягає застосуванню до конкретного правовідношення. Потрібно сказати, що враховуючи саме цю особливість вказаного явища, таке право у деяких правових системах, зокрема у системі англо-американського Загального права називають «конфліктно-колізійним» правом (conflict of laws або conflict/collision law).

У підґрунті такого визначення лежить можливість вирішення сутності конфлікту (спору) на основі декількох правових актів, причому застосування кожного з котрих буде мати зовнішню обґрунтованість. Тому зупинимося на більш загальних положеннях, і у першу чергу, на предметі та системі колізійного права, розуміння чого, за нашою думкою, повинно надати додаткових аргументів при прийнятті рішення по конкретному правовому конфлікту. Ми вважаємо, що сучасне становище справ потребує не стільки «прив'язувати» виникаючі колізії, наприклад, до публічних або приватних інтересів, в тих чи інших галузях права, скільки сформулювати необхідні основні положення, які повинні скоріше розглядатися як методологічні прийоми розуміння цих складних правових положень.

В спробі знайти відповідне рішення певні труднощі виникають практично одразу, починаючи із бажання визнати якусь правову систему, правові норми най-

© Стрельцова Є. Д., 2011

більш досконалими. Кожна правова система має свій зміст, свою систему, свої підсистеми, правові галузі і інститути. Існують і різні засоби регулювання суспільних процесів. Неминучими є певні протиріччя, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, і у кожній конкретній правовій системі. Навіть при певній «толерантності» конкретного правового інституту дуже часто між юристами виникають дискусії стосовно змісту, системи, ознак цього інституту. Тому потрібно якомога ширше підходити до визначення змісту та ознак саме колізійного права.

Враховуючи певний досвід, можливо сказати, що взагалі колізійне право охоплює своїм впливом усі етапи розвитку певного суспільно-правового конфлікту, включаючи прийняття остаточного виваженого правового рішення. Воно розповсюджується на усі сфери соціального життя, що потребує застосування, при вирішення певного конфлікту, можливостей усіх «зацікавлених» галузей права.

В зв'язку з цим можна дійти висновку, що предметом колізійного права є суспільні відносини, спроба врегулювати які викликає певні дискусії та конфлікти. Це можуть бути заздалегідь передбачувані дискусії, вони можуть виникати в процесі безпосереднього вирішення спору; можуть виникати ситуації, коли взагалі складно знайти правові норми, які будуть здатні врегулювати такий конфлікт. Колізійні правовідносини як спірні є дуже часто суміжними. Це і викликає застосування для їх регулювання правові норми різних галузей, що, в свою чергу, породжує не тільки різні правові оцінки, що допустимо при процесуальному змаганні сторін, а й різні наслідки. Причому кожен з яких має необхідну аргументацію з урахуванням «неоднаковості» правових норм.

Дуже часто, при спробах розуміння та наступного застосування норм колізійного права, використовується поняття «юридична презумпція». В таких спробах важливим є розуміння джерел колізійного права. У першу чергу, до таких джерел відносяться правові акти, коло яких є дуже широким. Якщо брати на загальному рівні, то до першої групи відносять: Конституції держав та Конституції її суб'єктів, якщо такі є. Далі, до цієї групи входять: федеральні конституційні законі, федеративні закони, закони суб'єктів конкретного державного утворення. До таких джерел також відносяться: закони та інші правові акти, які повинні запобігти виникненню правових колізій; публічні договори і угоди; міжнародні та внутрідержавні протоколи; рішення державних органів, міждержавних об'єднань та організацій у зв'язку із колізійними ситуаціями.

Другу групу джерел колізійного права складають правові норми, які традиційно називають «переговорними правилами». Наявність групи таких норм є цілком обґрунтованою, тому що саме завдяки ним не тільки визнаються легітимними переговори, які ведуть уповноважені для цього держави та юридичні особи, а й прийняті на таких переговорах рішення набувають необхідної юридичної сили.

Ще до однієї групи таких джерел відносять правові концепції та доктрини, які об'єднують в собі систематизовані наукові погляди та думки, існуючі у вказаній сфері. Важливість джерел цієї групи визначається тим, що вони повинні мати важливий вплив на формування правосвідомості і поведінки «конфліктуючих» сторін, а також спонукати їх до пошуку компромісу і прийняття рішення, яке б практично задовольняло усі сторони цього конфлікту [2, 112].

Розуміння змісту та джерел колізійного права дає змогу систематизувати норми, які входять до цього правового комплексу. Сьогодні вже достатньо широко виділяють декілька частин в цьому правовому комплексі. При цьому виділяють так звану загальну частину, до якої відносять основні принципові положення, та так звану особливу частину з двома підрозділами. Перша включає в себе три складових, коли виникаючі спори вирішуються в рамках: а) національної правової системи; б)міжнародної правової системи; в) змішаної: національної та міжнародної правових систем. Друга, для вирішення виникаючих спорів, включає в себе норми права інших правових родин, які більше регулюють галузеві пра-

вовідносини, але часто пов'язані з загальними способами регулювання спірних правовідносин.

Потрібно сказати, що все ширше в сучасній науковій та практичній юридичній діяльності застосовується положення загальних правових доктрин, наприклад, «правова держава», «верховенство закону», «верховенство права» та ін. [3, 80]. Це відбувається, на нашу думку, тому, що сьогодні практично усі держави розуміють, що практична рівність сторін може привести до того, що спроби вирішити спірні питання нелегітимними способами не тільки матимуть певний провал в конкретній справі, не тільки можуть реально підірвати імідж конкретної держави, а й можуть викликати зворотні дії з боку міжнародного співтовариства, які будуть мати реальні негативні наслідки для відповідної держави.

Спробуємо прокоментувати існуючі сьогодні поняття «колізійного права». Ми навмисно робимо це не на початку дослідження, а саме з урахуванням вже вказаних положень. Відомо, що латинський термін «collisio» в своєму, умовно кажучи, простому значенні трактується як зіткнення протилежних сил та інтересів. В юридичному сенсі це набуває значення різних законодавчих рішень, або неоднакових судових рішень різних держав стосовно одного й того ж вчинку або явища. Безумовно, можливо і більш ширше дивитися на поняття юридичної колізії. Це можуть бути певні протиріччя , які торкаються і більш значних положень. Так, наприклад, це можуть бути колізійні рішення між правовими родинами, теоретичними доктринами, загальним праворозумінням тощо. Причому, і це потрібно підкреслити, правові колізії можуть існувати в матеріальному праві, в процесуальному праві, в «змішаному» матеріально-процесуальному праві.

Все це ставить принципові завдання декількох суттєвих рівнів. Так, на рівні, умовно кажучи, прийняття практичних рішень усім зацікавленим сторонам та їх представникам потрібно вірно оцінювати природу таких конфліктів, реально оцінювати свої юридичні можливості, намагатися адекватно оцінити юридичні можливості іншої сторони (сторін). А це дає змогу підкреслити, що адекватне розуміння, оцінка виникаючих колізій, пошук цивілізованих шляхів їх вирішення і так дальше ставлять серйозні завдання і перед державою, і перед суспільством, і перед цивілізованою світовою спільнотою у процесі постійного пошуку реальних можливостей вирішення складних правових колізій, які виникають в суспільному житті.

Література

1. Рубанов А. А. Вопросы общей теории права в новой книге по международному частному праву: Рецензия на книгу В. П. Звекова «Международное частное право: Курс лекций» (М., 1999. 667 с.) // Правоведение. — 2002. — № 4. — С. 3–10.

2. Голландская правовая культура. Компаративизм в праве: на материалах правовых систем Нидерландов и России. / Отв. редактор В. В. Бойцова, Л. В. Бойцова. — М., Прогресс, 1998. — 450 с.

3. Международное частное право: Учебник. / Под ред. Г. К. Дмитриевой. — М.: Проспект, 2000. — 656 с.

Е. Д. Стрельцова, канд. юрид. наук, доцент,
заслуженный работник образования Украины

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра общеправовых дисциплин и международного права,
Французский бульвар. 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

К ДИСКУССИИ О СОДЕРЖАТЕЛЬНЫХ ПОЛОЖЕНИЯХ КОЛЛИЗИОННОГО ПРАВА

РЕЗЮМЕ

Несмотря на бурно развивающиеся современные интеграционные процессы, попытки преодоления возникающих социальных конфликтов сталкиваются с существующими разноплановыми, в том числе коллизионными правовыми проблемами. В частности, в связи с этим в данной статье предпринимается попытка рассмотреть достаточно общие положения коллизионного права, что должно методологически «облегчить» понимание и осмысление возникающих проблем.

Ключевые слова: коллизионное право, источники коллизионного права, система коллизионного права, понятие коллизионного права.